

aatehistoriallisesti laaja spektri, ovat merkittävästi esillä myös teologisessa nykytutkimuksessa niin Suomessa kuin muuallakin. On siksi merkilepantavaa, ettei kirjoittajien joukossa ole ainuttakaan raamatuntutkijaa tai kirkkohistorioitsijaa. Tässä mielessä koen julkaistut tutkimukset kuin kädenojennuksena teologiiden suuntaan ja osoituksena siitä, etteivät toisen tutkimuskysymykset ja -ongelmat ole vieraita tai outoja. Aihepiiristä olisi toivottavaa saada lisää teologiiden ja humanistien välistä keskustelua sekä yhteisiä julkaisuja.

ANNA-LIISA TOLONEN
TEOL. MAIST., HELSINKI

**SIMO MUIR &
HANA WORTHEN (ED.)
Finland's Holocaust:
Silences of History. The
Holocaust and Its Contexts
Series. London: Palgrave
MacMillan 2013. 281 s.**

Arkikokemus on opettanut, että menneisyydestä on toisinaan parempi vaieta. Kollektiivinen ja valikoitu unohtaminen takaa kaikille miellyttävän olon eikä kukaan menetä kasvojaan. Simo Muirin ja Hana Worthenin toimittamassa kokoelmassa *Finland's Holocaust: Silences of History* Suomen lähihistorian kiusallisia piirteitä ei kaihdeta. Miten suomalainen historiankirjoitus on sodanjälkeisinä vuosikymmeninä käsitelty – tai ollut käsittelemättä – Suomen roolia juutalaisten joukkotuhossa? Kokoelma perehtyy juutalaisvastaisuuteen erityisesti suomalaisessa kulttuuri-, urheilu- ja tiedemaailmassa. Vaikka rotuteoriat ja elintilafantasiat olivat osa sivistyneistön retoriikkaa, sodassa kärsityn häviön jälkeen monista ylilyönneistä vaiettiin. Hiljaisuuden ja tietoisien unohtamisen teema nivoo yhteen kokoelman kymmenen artikkelia.

Tutun kansallisen narratiivin mukaan natsi-Saksan liittolaisenakin Suomi kävi erillissotaa Neuvostoliittoa vastaan. Vaikka historioitsijat ovat jo vuosien ajan kiistelleet erillissodan käsitteestä, Suomi hahmotetaan toisen maailmansodan kontekstissa erillisenä myös juutalaisvastaisuudesta ja holokaustista. Kansanmurha tapahtui Suomen rajojen ulkopuolella ja Suomesta riippumatta. Suomi ei tiettävästi koskaan vakavasti harkinnut luovuttavansa omia kansalaisiaan eikä säätänyt rotulakeja. Kuten ministeri Rangell huomautti Himmlerille vuonna 1942, Suomessa ei ollut "juutalaisuuskysymystä". Toisaalta juutalaisia oli Suomessa melko vähän, vain noin parisentuhatta henkeä, ja tiukat pakolais- ja siirtolaislait tukkivat tien halukkailta ja epätoivoisilta pyrkijöiltä.

Artikkelikokoelman otsikko, *Suomen holokausti*, on tietoinen provokaatio. Kirjoittajat kautta linjan painottavat, että nykykäsityksen mukaan holokausti oli valtava yhteinen projekti, johon mobilisoitiin mukaan lähes koko Eurooppa Hollannista Ukrainaan. Ilman miehittämiensä valtioiden ja liittolaistensa osin aulistakin apua natsit eivät olisi onnistuneet murhaamaan lähes kuutta miljoonaa juutalaista niin tehokkaasti ja monipuolisilla menetelmin kuin tapahtui.

Worthenin ja Muirin teoksen nimivalinta viittaa siihen, että kaikesta huolimatta Suomellakin oli roolinsa holokaustin toteuttajien joukossa. Jatkosodan alkaessa Saksa sovitusti tuki Suomea. Ottamalla miehitystä Euroopasta riistetyin tuen vastaan Suomi välillisesti hyötyi juutalaisten joukkotuhosta. Suomalaiset viranomaiset osallistuivat innokkaasti saksalaisen veljeskansan ideologiseen taisteluun Neuvostoliittoa eli (juutalais)bolševikkeja vastaan. Sodan jälkeen hävinneen osapuolen, virallisen Suomen, oli turvallisempaa vähätellä ideologisia kytköksiään natsi-Saksaan. Suomen vaikea asema heijastui käsityksiin ja mielikuviin toisesta maailmansodasta

myös yliopistotutkimuksen tasolla: kirjoittamalla menneisyydestä historioitsijat ilmaisevat paljon myös oman aikansa todellisuudesta.

1930–1940-lukujen suomalainen juutalaisvastaisuus kuitataan usein marginaalisena äärioikeiston ilmiönä. Äärioikeiston suosio ei koskaan materialisoitunut esimerkiksi vaalivoitoina. Liikkeillä oli kuitenkin vaikutusvaltaa varsinkin tieteen ja kulttuurin sektoreilla enemmän kuin on haluttu muistaa. Ilona Salomaa tarkastelee artikkelissaan suomalaisen nationalismin kehitystä 1800-luvulla ja kansallisten myyttien omaksumista Akateemisen Karjalaseuran ja Isänmaallisen Kansanliikkeen sisällä. Kansallissosialismin kanssa flirttailleet liikkeet olivat suosittuja erityisesti yliopisto-opiskelijoiden parissa. Suomalainen antisemitismi liitettiin jouhevasti kommunismin ja itänaapurin uhkaan myös virkamiestasolla. 1930-luvun kulttuurivaihto Suomen ja Goebbelsin propagandaministeriön välillä näyttää tietenkä nyky-näkökulmasta erityisen kiusalliselta. Artikkelissaan teatteriohjaaja Arvi Kivimaasta Worthen huomauttaa, että sodanjälkeisessä suomalaisessa tutkimuksessa ja kansallisbiografioissa kulttuurivaikuttajien 1930-luvun mielipiteitä on kritiikittömästi siloteltu tai niistä on kokonaan vaiettu.

Muirin mukaan antisemitismillä, kuten millä tahansa rasismilla, on useita eri ilmenemismuotoja. Suomalainen antisemitismi on jätetty huomiotta, sitä on aliarvioitu tai sen olemassaolo on kielletty kokonaan. Tunnetuin esimerkki on Israel Jakob Schurin väitöskirjan hylkääminen "kielisyistä" vuonna 1937 hyväksyvistä esitarkastuslausunnoista huolimatta. Schurin juutalaisuus todennäköisesti vaikutti hylkäämisen taustalla, vaikka Helsingin yliopiston vuonna 2008 nimittämä tutkimuskomitea ei selvityksessään löytänyt epäilylle pohjaa. Miksi menneitä erheitä on niin vaikea tunnustaa? Onko Helsingin yliopiston virheistä vaiettava, koska omaa pesää ei saa liata? Olemmeko vielä liian lähellä so-

dankäyneitä sukupolvia? Niin humanisteilla kuin teologeillakin riittää vielä setvimistä akateemisen opinahjonsa menneisyyden kanssa.

Oula Silvennoinen tiivistää niin Elina Sanan kuin omatkin tutkimustuloksensa: Suomen häpeälliset ihmisluovutukset eivät jääneet niihin kuuluisaan kahdeksaan juutalaispakolaiseen, jotka luovutettiin saksalaisille marraskuussa 1942. Aikalaislähteiden perusteella epäily bolševismista ja juutalainen ”veri” (tai ”puolijuutalaisuus”) olivat riittäviä syitä karkotukseen. Valpon sodanaikaiset raportit ovat hyttävää luettavaa: erästä karkotettavaa kuvaillaan ”kansainväliseksi moraalitomaksi vakoilijaksi” ja ”juutalaiseksi”. Valpon virkamiehet olivat vierailleet Saksan miehittämällä alueella, joten juutalaisten todennäköisin kohtalo natsien käsissä oli hyvin tiedossa. Silvennoinen esittelee pakolaisina Suomeen harhautuneiden juutalaisten vaiheita 1940-luvun alkupuolella. Teksti kulkee kuin jännitysnäytelmä, ja hiipivän katastrofin voi aavistaa.

Antero Holmila huomauttaa artikkelissaan, että historian tutkimuksen lisäksi suomalainen lehdistö ja kirjallisuus ovat olleet aktiivisesti mukana luomassa tietynlaista kuvaa menneisyydestä. SS-divisioona Wikingissä taistelleet vapaaehtoiset ovat sodan jälkeen kokeneet, että heidän mainettaan on toistuvasti tahrattu. Holmilan mukaan suomalainen yleisö on todellisuudessa suhtautunut SS-miehiinsä jopa ihailen. Suomalaisiin SS-sotilaisiin liitetty avainkuvasto kertoo eliittisotilaisista ja jääkäreiden perillisistä, jotka eivät osallistuneet natsien veritöihin. SS-vapaaehtoisten aatteellisia vaikuttimia ei ole juurikaan pohdittu. Ideologiaa ei voi kuitenkaan heidän arjestaan häivyttää: ”juutalaisia” pahvinukkeja käytettiin pistinharjoittelussa. Vaikka Suomea ei koskaan miehitetty, Holmilan mukaan vapaaehtoisten roolia on Norjassa ja Tanskassa käsitelty avoimemmin. Operaatio Barbarossan alkuvai-

heista lähtien itärintamalla teloitettiin lähes miljoona juutalaista miestä, naista ja lasta. Suomalaisia vapaaehtoisia lähetettiin itärintamalle kevästä 1941 alkaen. Vedenpitävää materiaalia suomalaisten osallisuudesta hirmutekoihin ei ole olemassa, ja todistajien kertomukset ovat keskenään ristiriitaisia. Jos arkistot vaikenevat, tarkoittaako se, että mitään arveluttavaa ei koskaan tapahtunut?

Kielisyyistä suomalaisen historian tutkimuksen tulokset jäävät usein maamme rajojen sisäpuolelle. *Finland's Holocaust* avaa suomalaisen historiankirjoituksen virtauksia kansainväliselle yleisölle. Pohdin toki hetkittäin, kiinnostaako ei-suomalaista lukijaa 1800-luvun kansallisromantiikka nationalistisen ajattelun ponttimena, mikäli tämä haluaa oppia jotain Suomen roolista holokaustista. Tietyt esipuheessa nostetut esimerkit epäsensitiivisestä suhtautumisesta juutalaisiin – kuten *Helsingin Sanomien* Kuukausiliitteen kummallinen artikkeli menestyvistä juutalaisista (2011) – eivät ehkä ole enää niin ajankohtaisia. Koska holokausti kosketti Suomen juutalaista yhteisöä sekä sukulaisten että Suomeen saapuneiden pakolaisten kautta, jäin lisäksi kaipaamaan laajempaa katsausta Suomen juutalaisten historiaan.

Valikoitu vaikeneminen säästää tunteita. Kun arvostetun suomalaisen kulttuurivaikuttajan tai oman sukulaisten taustalta paljastuu natsisympatioita, olo on kiusaantunut. Kuinka itse olisin toiminut samassa tilanteessa? Mielenrauhan ja elämän jatkumisen kannalta unohtaminen on toisinaan elinehto. Jälkiviisauden tai moralisoinnin pelko ei saisi kuitenkaan tukahduttaa keskustelua. Yksikin ihmishengen menetys tai turvattoman pakolaisen luovutus murhaajien käsiin oli ja on liikaa. Epämukavuus on pieni hinta avoimuudesta; kyse ei ole edeltävien sukupolvien maineen mustaamisesta. Kirjoittajat varsin perustellusti toivovat, että Suomi muiden Pohjoismai-

den tavoin tunnustaisi osallisuutensa Euroopan historian kammottavimmassa kansanmurhassa. Debatti näistä kipupisteistä on vihdoinkin alkanut ja varmasti jatkuu vielä pitkään.

RIIKKA TUORI
FIL. TRI, FRANKFURT AM MAIN

MARKKU RUOTSILA
Uskonnollinen vasemmisto
Yhdysvalloissa: Historia,
oppi ja politiikka. Tampere:
Tampere University Press
2014. 443 s.

Erityisesti julkisessa keskustelussa yhdysvaltalainen uskonnollisuus liitetään usein yksipuolisesti oikeistolaiseen liikehdintään ja konservatiivisiin arvoihin. Markku Ruotsilan teos *Uskonnollinen vasemmisto Yhdysvalloissa* korjaa tätä varsin yleistä perspektiiviharhaa. Ruotsila on Pohjois-Amerikan kirkkohistorian dosentti Helsingin yliopistossa ja Tampereen yliopiston Yhdysvaltain ja Ison-Britannian historian dosentti. Käsillä on kumppaniteos kirjalle *Yhdysvaltain kristillinen oikeisto* (2008), joka täydentää suomeksi saatavilla olevaa tietoa uskonnon ja politiikan yhteen kietoutumisesta Yhdysvalloissa. Kyseessä on yleisteos, joka pyrkii laaja-alaisesti esittelemään kohdettaan käytäntöjen ja teorioiden kautta.

Siinä missä Yhdysvaltain kristillinen oikeisto on leimallisesti kristillistä, on vasemmiston kohdalla puolestaan puhuttava uskonnollisesta vasemmistosta. Tämä siksi, että muidenkin uskontojen edustajat, erityisesti juutalaiset, ovat olleet aktiivisesti mukana yhdysvaltalaisen vasemmiston rakentamisessa. Ruotsila määrittelee uskonnollisen vasemmiston varsin laveasti. Muottiin mahtuvat kaikki uskonnolliset toimijat, jotka sijoittuvat Rans-